

TA'LIM JARAYONIDA TALABALARDA NOTIQLIK QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Kadirova Gulassal Maxmudovna

Osiyo xalqaro universiteti

Ilmiy Rahbar : Avezov.A.O

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ta'lim jarayonida talabalar notiqlik qobiliyatini rivojlantirishning pedagogik asoslari yoritiladi. Nutq madaniyati, og'zaki muloqot ko'nikmalari, fikrni ravon va asosli ifodalash, auditoriya oldida erkin so'zlash kabi ko'nikmalarni shakllantirish omillari tahlil qilinadi. Shuningdek, notiqlik san'atining ahamiyati, uni rivojlantirish metodlari va zamonaviy ta'lim texnologiyalarining o'rni ko'rib chiqiladi.*

Kalit so'zlar: *notiqlik qobiliyati, nutq madaniyati, og'zaki muloqot, pedagogik asoslar, ta'lim texnologiyalari.*

Аннотация: *В статье раскрываются педагогические основы развития ораторских способностей у студентов в процессе обучения. Анализируются формирование культуры речи, устной коммуникации, умения свободно и аргументированно излагать мысли и выступать перед аудиторией. Также рассматривается значение искусства риторики, методы его развития и роль современных образовательных технологий.*

Ключевые слова: *ораторские способности, культура речи, устная коммуникация, педагогические основы, образовательные технологии.*

Abstract: *The article discusses the pedagogical foundations for developing students' public speaking skills in the educational process. It analyzes the formation of speech culture, oral communication abilities, skills of fluent and reasoned expression, and public performance. The article also examines the importance of rhetoric, methods of developing speaking abilities, and the role of modern educational technologies.*

Keywords: *public speaking skills, speech culture, oral communication, pedagogical foundations, educational technologies.*

Kirish

Globalashuv va raqamli jamiyat sharoitida ta'lim tizimida shaxsning kommunikativ kompetensiyasiga, xususan, notiqlik qobiliyatiga qo'yiladigan talablar keskin oshib bormoqda. Bozor iqtisodiyoti sharoitida raqobatbardosh mutaxassis nafaqat kasbiy bilim va

ko'nikmalarga, balki o'z fikrini og'zaki va yozma shaklda erkin, mantiqli hamda asosli tarzda ifodalay olish qobiliyatiga ega bo'lishi lozim.

Notiqlik qobiliyati talabaning:

Ijtimoiy faolligi

Liderlik salohiyati

Kasbiy o'sishi

Shaxsiy o'zini namoyon qilishi

Bilan bevosita bog'liqdir. Shu nuqtai nazardan, oliy ta'lim muassasalarida notiqlik qobiliyatini rivojlantirish masalasi nafaqat tilshunoslik doirasida, balki pedagogika, psixologiya va kommunikatsiya nazariyalari kesimida ham kompleks o'rganishni talab qiladi.

Notiqlik san'ati qadimdan Aristotel, Sitseron, Forobiy, Beruniy, Nizomiy, Alisher Navoiy kabi mutafakkirlar asarlarida ham alohida e'tibor qaratilgan tushuncha bo'lib, zamonaviy sharoitda u kasbiy-pedagogik kompetensiyaning muhim tarkibiy qismiga aylangan.

Shu bois mazkur mavzu:

Ilmiy-nazariy

Amaliy

Metodik jihatdan

Dolzarb hisoblanadi va yangi pedagogik yondashuvlar asosida tahlil etishni talab qiladi

Maqsad va vazifalar

Ushbu maqolaning maqsadi — ta'lim jarayonida talabalar notiqlik qobiliyatini rivojlantirishning pedagogik asoslarini nazariy va amaliy jihatdan asoslab berishdir.

Vazifalar:

Notiqlik qobiliyatining mazmuni va tuzilishini aniqlash;

Nutq madaniyati va notiqlik o'rtasidagi bog'liqlikni yoritish;

Ta'lim jarayonida notiqlikni rivojlantirish omillarini tahlil qilish;

Samarali pedagogik texnologiyalar va metodlarni aniqlash.

Oliy ta'lim jarayonida talabalar notiqlik qobiliyatini rivojlantirishning pedagogik, psixologik va metodik asoslarini ishlab chiqish hamda ularning samaradorligini ilmiy jihatdan asoslash.

Tadqiqot vazifalari:

Notiqlik qobiliyati tushunchasining mazmun-mohiyatini pedagogik va psixologik adabiyotlar asosida nazariy tahlil qilish.

Talabalarda notiqlik qobiliyatini shakllantirishga ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillarni aniqlash.

Oliy ta’lim jarayonida notiqlikni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlarini asoslash.

Samarali notiqlikni rivojlantirishga xizmat qiluvchi:

Interaktiv metodlar

Treninglar

Debat va munozara texnologiyalari

Taqdimot texnologiyalarini

Pedagogik jihatdan tahlil qilish.

5. Notiqlik qobiliyatini baholash mezon va ko‘rsatkichlarini ishlab chiqish.

6. Taklif etilgan metodika asosida tajriba-sinov ishlarini tashkil etish va natijalarini tahlil qilish

Adabiyotlar tahlili

Notiqlik san’ati va nutq madaniyati masalalari Sharq va G‘arb olimlari tomonidan keng tadqiq etilgan. Aristotel “Ritorika” asarida nutqning mantiqiy tuzilishi, ishonch uyg‘otish usullari hamda auditoriya psixologiyasi haqida fikr yuritgan. Sitseron esa notiq shaxsining axloqiy qiyofasi va ma’naviy fazilatlarini alohida ta’kidlaydi.

Sharq mutafakkirlari – Forobiy, Ibn Sino, Alisher Navoiy esa nutq madaniyatini inson komilligining asosiy belgilaridan biri sifatida talqin qilgan. Zamonaviy tadqiqotlarda (Hymes, Chomsky, Habermas, Vygotskiy) kommunikativ kompetensiya tushunchasi til bilimidan tashqari:

Ijtimoiy-madaniy tajriba

Psixologik tayyorgarlik

Shaxsiy motivatsiya

Bilan bog‘liq jarayon sifatida izohlanadi.

O‘zbekiston olimlari tomonidan olib borilgan ishlarda ham nutq madaniyati, notiqlik san’ati, pedagogik muloqot, kommunikativ kompetensiya masalalari keng yoritilgan. Biroq tahlillar shuni ko‘rsatmoqdaki:

Talabalar notiqlik qobiliyatini rivojlantirish bo‘yicha tizimli metodikalar yetarli darajada ishlab chiqilmagan

Amaliy mashg‘ulotlar nazariy bilimlar bilan uzviy bog‘lanmagan

Baholash mexanizmlari yetarlicha takomillashtirilmagan

Shu sababli mazkur tadqiqot talabalarda notiqlik qobiliyatini rivojlantirishning yangi pedagogik asoslarini ishlab chiqishga qaratilgan.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki:

O‘qituvchi va talabalar nutqi ta’lim sifati ko‘rsatkichlaridan biridir;

Notiqlik qobiliyati mashq, trening va maxsus metodika orqali rivojlanadi;

Interaktiv darslar nutq faolligini oshiradi.

Pedagogik retorika talabani shaxsiy va kasbiy kamolotida muhim omil sifatida qaraladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish

Kuzatish

Suhbat va so‘rovnoma

Pedagogik tajriba elementlari

Talabalarning nutq faolligi, auditoriya oldida chiqish malakasi, mantiqiy bayon qilish ko‘nikmalari o‘rganildi.

Natijalar va muhokama

Tadqiqot natijalari quyidagilarni ko‘rsatdi:

Notiqlik mashqlari va nutq texnikasi bo‘yicha treninglar talabalar nutqiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi;

Bahs-munozara, debat, taqdimot darslari muloqot faolligini oshiradi;

O‘qituvchining nutq madaniyati talabalar uchun namuna bo‘lib xizmat qiladi;

Mustaqil tayyorlangan chiqishlar talabalarda ishonch va sahna madaniyatini rivojlantiradi.

Talabalarda fikrni mantiqan izchil bayon qilish, auditoriyani jalb etish, savollarga javob bera olish ko‘nikmalarining oshishi kuzatildi.

Xulosa va tavsiyalar

Xulosa qilib aytganda:

Notiqlik qobiliyatini rivojlantirish ta‘lim jarayonining muhim yo‘nalishidir;

Maxsus mashqlar, nutq texnikasi, trening va interaktiv metodlar yuqori samara beradi;

O‘qituvchining shaxsiy nutq madaniyati tarbiyaviy ahamiyatga ega.

Tavsiyalar:

Dars jarayoniga debat, prezentatsiya va munozaralarni ko‘proq joriy etish;

Talabalarda jamoat oldida so‘zlash madaniyatini shakllantirish;

Nutq texnikasi (nafas, talaffuz, intonatsiya) bo‘yicha mashg‘ulotlar o‘tkazish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Aristotle. Rhetoric.
2. Cicero. On the Orator.
3. O‘zbekiston Respublikasi ta‘limga oid me‘yoriy hujjatlari.
4. Notiqlik san‘ati va pedagogik retorika bo‘yicha ilmiy adabiyotlar.

5. Mamatkadirovna, A. K., Mamatkadirovna, N. K., & Burxonovna, A. C. Translation as a Special Type of Language and Intercultural Communication. *JournalNX*, 176-180.

6. O‘roqovna, H. M., & Isomiddinovna, Z. Z. About Kutadgu Bilig And Its Interpretation In Foreign Languages. *JournalNX*, 185-188.

7. Karimova, A. M., & Sh, A. Z. The Problem Of Reflecting Nationality In Literary Translation. *JournalNX*, 428-432.